

Het meten van beleidscontroverse en polarisatie met discoursnetwerkanalyse: de case van het abortusdebat in de Belgische Kamer (1972-1990)

Allan Muller*¹

Samenvatting

Er wordt wel eens gezegd dat het maatschappelijke of het politieke debat over een beleidsthema polariseert. De meeste sociale wetenschappers hebben een impliciet begrip van deze stelling. Het ontbreekt de sociale wetenschappen echter aan formele, objectiveerbare technieken om de evolutie van het politiek-maatschappelijke debat over een beleidsthema te meten. Hoe weten we zeker of een debat verder polariseert dan wel evolueert richting consensus? En in welke mate voltrekt die beweging zich? Hoeveel is een debat gepolariseerd? Hoe ver staan voor- en tegenstanders in een debat uit elkaar?

Om een antwoord te bieden op deze lacune in de methodologische kennis binnen de sociale wetenschappen wordt er in dit artikel een methode gepresenteerd waarmee men de dynamiek van beleidsconflict formeel kan meten aan de hand van een analyse van het vertoog. De methode, die gebaseerd is op een combinatie van inhoudsanalyse en sociale netwerkanalyse, zal worden gedemonstreerd aan de hand van de gevalstudie van het historische abortusdebat in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (1972-1990).

Kernwoorden

Beleidscontroverse; polarisatie; methodologie; sociale netwerkanalyse; abortusdebat

Inleiding

In 1990 keurde de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers een wet goed die abortus provocatus (gedeeltelijk) uit de strafwet haalde. België was hiermee een van de laatste landen in Europa waar abortus werd geliberaliseerd. Tot die datum was abortus verboden op basis van de napoleontische strafwet van 1810 en de hervormingen

* allan.muller@vub.ac.be

¹ Vrije Universiteit Brussel

van 1867 en 1923. Deze wetten sanctioneerden zowel vrouwen die abortus ondergingen als aborterende dokters of vroedvrouwen, alsook de propaganda voor voorbehoedsmiddelen. Ze sloten nauw aan bij de kerkelijke visie op voortplanting en seksualiteit, waarvoor de ultieme bestemming van de vrouw het moederschap is. Volgens de christelijke ethiek moet de bevruchte eicel, als een persoon in wording, beschermd worden en kan de vrouw er niet naar eigen goeddunken over beschikken (Witte, 1993).

Anticonceptie en abortus bleven in België tot in de jaren '60 in de taboesfeer. Anticonceptiemiddelen werden pas in 1973 door de Belgische wetgever uit de illegaliteit gehaald. Tot voor die tijd was abortus een zeer wijdverbreid ondergronds fenomeen (Celis, 2001). Geprivilegieerde vrouwen konden een beroep doen op geneesheren voor een clandestiene abortus of een medische abortus in het buitenland, maar minder goedgevoelde vrouwen ondergingen abortus in onveilige en onhygiënische omstandigheden door ongeschoolde 'engeltjesmaaksters', waardoor het risico op een fatale afloop of verminking reëel was (De Keyzer, 2009).

Vanaf de jaren '60 vond er een kentering plaats. Welvaartsgroei en secularisering vormden een vruchtbare bodem voor bewegingen die streefden naar gelijke kansen en zelfbeschikking voor vrouwen. Hierdoor werd het debat over abortus in het begin van de jaren 1970 uit de taboesfeer gehaald. In 1971 werd eerst een wetsvoorstel ingediend dat abortus gedeeltelijk liberaliseerde. Enkele jaren daarna vonden de eerste grootscheepse mobilisaties plaats door voor- en tegenstanders van de liberalisering van abortus. Na de indiening van het eerste wetsvoorstel duurde het echter bijna dertig jaar tot er in de Kamer van Volksvertegenwoordigers een wet werd goedgekeurd die de status quo veranderde. Het debat dat in deze periode plaatsvond staat in de literatuur geboekstaafd als een van de belangrijke beleidscontroverses uit de Belgische politieke geschiedenis (Witte, Craeybeckx & Meynen, 1997; Witte, 1993).

Bestaande historische en sociaal-wetenschappelijke onderzoeken over de abortuskwestie (bv. Celis & De Weerd, 1997; Celis, 1996, 2001; De Keyzer, 2009; Scheys, 1993), onder andere op basis van de parlementaire debatten, bevatten rijke en diepe analyses van de problematiek. Ze geven aan dat het debat werd gekenmerkt door controversen en polarisering tot aan het moment dat de abortuswet werd gestemd in 1990. De totstandkoming van de wet was niet het resultaat van consensus maar van machtsverschuivingen die ertoe hebben geleid dat de tegenstanders van de liberalisering van abortus voor het eerst een minderheid vormden in het parlement.

Deze analyses maken duidelijk dat beleidscontroversen een eigen dynamiek heeft. Naarmate een debat vordert, kunnen politieke en maatschappelijke actoren convergeren richting consensus, ofwel vindt er een polarisering plaats. In het geval van de abortuskwestie wijzen de onderzoeken erop dat de standpunten sterk polariseerden naarmate het debat vorderde. Dit betekent dat de vertogen van voor- en tegenstanders meer tegenstellingen vertoonden dan voorheen. Het ontbreekt de sociale wetenschappen echter aan formele technieken om op basis van het vertoog polarisering of convergentie te meten. Indien men stelt dat de standpunten in een debat polariseren, hoe weten we dat dan zeker? Hoe weten we in welke mate de standpunten van de protagonisten van een beleidscontroversen convergeren dan wel divergeren? Dit artikel

poogt dit gat in de methodologische kennis op te vullen door aan de hand van de case van het historische abortusdebat in België een formele techniek voor te stellen die toelaat om aan de hand van de analyse van het vertoog de dynamiek van beleidscontroversie te meten en te kwantificeren.

Beleidscontroverses, zoals het abortusdebat, zijn conflicten met een weerbarstig karakter. Maar ook debatten over thema's zoals euthanasie, de opwarming van de aarde, de gevaren van elektromagnetische straling of mobiliteit verzanden vaak in aanhoudend conflict zonder dat er een consensus wordt bereikt. Beleidsanalytische benaderingen vanuit de rationele keuzetraditie (bv. Coleman, 1982; Laswell, 1971; Lindblohm, 1979; Nathan, 1988) bieden geen afdoende antwoord op de vraag waarom beleidscontroverses, in weerwil van een stijgende maatschappelijke kost, blijven aanhouden. Constructivistische beleidsanalyse biedt een betere verklaring voor het fenomeen. Volgens deze literatuur zijn beleidscontroverses weerbarstig, omdat de rationaliteit van de betrokken actoren een functie is van verschillende denkkaders oftewel *frames* (Zie o.a. Falk, 2007; Lenschow & Zito, 1998; Linder, 1995; Schön & Rein, 1994; Verloo, 2005). Deze denkkaders zijn intersubjectieve betekenisstructuren, sets van ideeën, concepten en categorieën die betekenis geven aan de sociale realiteit. Het zijn centraal sturende, gedeelde ideeën die bepalend zijn voor de posities van actoren ten aanzien van een beleidsthema (Gamson & Lasch, 1980). Beleidscontroverses worden in dit artikel bijgevolg gedefinieerd als *aanhoudende en weerbarstige beleidsconflicten die het resultaat zijn van de conflicterende interpretatiekaders van de protagonisten*.

Uit het theoretisch werk van Schön en Rein (1994) kan men afleiden dat beleidscontroversie geen dichotome toestand is. In hun werk wordt het theoretisch onderscheid gemaakt tussen eenvoudige beleidsconflicten en beleidscontroverses. In het eerste geval is het mogelijk het dispuut op te lossen door de juiste feiten of data in ogenschouw te nemen. In het geval van beleidscontroversie echter zijn de protagonisten het er niet over eens welke feiten of data relevant zijn voor het probleem of worden er uiteenlopende interpretaties gegeven aan dezelfde feiten of data. Eenvoudige problemen kunnen bovendien uitmonden in controversie. Omgekeerd kunnen controversiële vraagstukken transformeren in eenvoudige beleidsproblemen. Eenvoudige beleidsproblemen en beleidscontroverses kunnen bijgevolg geconceptualiseerd worden als twee uitersten op een continuüm.

Beleidsconflict kan worden geconceptualiseerd als een dynamisch fenomeen dat zich op dit continuüm in de ene of de andere richting verplaatst. Bij eenvoudige beleidsproblemen kan men veronderstellen dat de onderliggende denkkaders convergeren, terwijl men bij beleidscontroversie uitgaat van divergerende denkkaders. Waar een conflict zich bevindt, wordt dus bepaald door de mate van verzoenbaarheid van de denkkaders¹ van de protagonisten. Het concept 'denkkader' of 'frame' is erg verwant met het concept *vertoog*. Het verwijst naar sociaal gecreëerde overtuigings- en waardensystemen met een structureel karakter, naar sociale betekenisstructuren. Er bestaat een wisselwerking tussen vertogen en maatschappelijke handelingen en praktijken, al dan niet linguïstisch van aard. Enerzijds geven verto-

gen betekenis aan deze handelingen en praktijken, maar anderzijds kunnen ze niet beschreven worden zonder maatschappelijke handelingen en praktijken te noemen (Hajer, 1989).

Een sociologische conceptualisering van het vertoog verwijst naar het gegeven dat er in de maatschappij verschillende groepen zijn waarvan de leden hetzelfde vertoog delen. In de samenleving zijn dergelijke groepen voortdurend verwickeld in een strijd om discursieve hegemonie over allerhande maatschappelijke problemen. Deze strijd is in wezen de essentie van het politieke proces (Laclau & Mouffe, 1985; Sederberg, 1984). In de literatuur zijn deze groepen van actoren gekend als vertoogcoalities: “[een vertoogcoalitie is] een groep maatschappelijke actoren die via een samenstel van posities en praktijken hun gezamenlijke interpretatie van de werkelijkheid ontwikkelt, structureert en in stand houdt” (Hajer, 1989, p. 250). De methode die in dit artikel wordt voorgesteld laat toe een reeks karakteristieken van vertoogcoalities kwantitatief te meten. Het meet in welke mate en op welke wijze de denkkaders van de protagonisten van beleidscontroversen convergeren dan wel divergeren, alsook welke plaats het conflict inneemt op het hierboven genoemde theoretische continuüm. Een longitudinale meting van deze karakteristieken verschaft bijgevolg inzicht in de dynamiek van het beleidsconflict.

Methode

Uitgangspunten

Een sociale-netwerkconceptualisering van vertoogcoalities

De basisaanname van de voorgestelde methode is afgeleid uit recent theoretisch werk over de relationele sociologie van betekenis (Kirchner & Mohr, 2010; Mische, 2011; White, Thieman, & Bucholz, 2007). Deze literatuur is gebaseerd op een netwerkconceptualisering van het sociale leven. Centraal aan een netwerkconceptualisering zijn de relaties en ‘stromen’ tussen actoren, groepen of organisaties. In de sociale netwerkanalyse kunnen deze relaties onder meer bestaan uit vriendschaps- of verzwantschapsbanden, relaties op sociale media, communicatiestromen of geldstromen. Theorieën over de relationele sociologie van betekenis delen het uitgangspunt dat de gelijkstemming van actoren op basis van gemeenschappelijke opvattingen een relationeel fenomeen is. Vertoogcoalities kunnen bijgevolg worden geconceptualiseerd als netwerkstructuren. De discursieve ruimte waarin vertoogcoalities kunnen worden gevonden, zal in de volgende paragrafen worden omschreven als het actoren-overeenkomstennetwerk. Dit is een sociaal netwerk samengesteld uit actoren en relaties, waarbij de sterkte van de relaties tussen de actoren een functie is van de hoeveelheid gedeelde opvattingen.

Criteria voor het meten van beleidscontroversie

De methode die in dit artikel wordt voorgesteld meet beleidscontroversie aan de hand van vier criteria die werden afgeleid van het theoretisch werk van Schön en Rein (1996, 1994) over beleidscontroversie en van de polariseringstheorie van Esteban en Ray (1994). Volgens Rein en Schön is beleidscontroversie een gevolg van conflicterende denkkaders oftewel vertogen. In de bovenstaande paragraaf werd beredeneerd dat beleidscontroversie geen dichotome toestand is maar op een continuüm kan worden geplaatst. Hieruit kan afgeleid worden dat beleidscontroversie afneemt wanneer vertogen convergeren en dat controversie toeneemt wanneer vertogen divergeren. Wanneer vertogen convergeren, evolueert het debat richting consensus. Wanneer ze divergeren, evolueert het debat richting polarisering.

Volgens de theorie van Esteban en Ray is polarisering het resultaat van de interactie tussen intragroepidentificatie en intergroepvervreemding. Hieruit vloeit voort dat er sprake is van relatief sterke polarisering indien de relaties *binnen* de vertoogcoalities relatief sterk zijn en de relaties *tussen* de vertoogcoalities relatief zwak zijn. Omgekeerd kan men spreken van relatief zwakke polarisering indien de relaties binnen de vertoogcoalities relatief zwak zijn en de relaties tussen de vertoogcoalities relatief sterk zijn. Intergroepvervreemding is bovendien een functie van antagonistische relaties tussen de vertoogcoalities. Hoe explicieter de onenigheid tussen de vertoogcoalities, des te verder ze van elkaar staan. Op basis van de bovenstaande aannames werden de volgende criteria afgeleid voor het meten van beleidscontroversie:

Criterium 1: de aanwezigheid van verschillende frames of vertogen

Dit is het meest evidente criterium. Een dispuut omtrent maatschappelijke vraagstukken heeft steeds betrekking op minstens twee groepen of vertoogcoalities, en tot twee verschillende 'zienswijzen' of vertogen. De aanwezigheid van verschillende vertogen wordt op twee verschillende manieren nagegaan. Indien er uiteenlopende vertogen bestaan over een beleidsthema, impliceert dit immers het bestaan van verschillende vertoogcoalities, oftewel groepen van actoren die de vertogen in kwestie delen. Vertoogcoalities en vertogen worden bij wijze van triangulatie in dit artikel afzonderlijk gemeten. De aanwezigheid en samenstelling van vertoogcoalities wordt in de voorgestelde methode vastgesteld door de clusters van actoren in het netwerk te detecteren en te analyseren. De aanwezigheid van verschillende vertogen wordt getest door na te gaan of de verschillen in vertoogposities tussen vertoogcoalities statistisch significant zijn (*cf. infra*).

Criterium 2: de groepshomogeniteit van vertoogcoalities

De groepshomogeniteit is een operationalisering van het concept intragroepidentificatie van Esteban en Ray (1994). Dit concept verwijst naar de sterkte van de verbin-

dingen tussen de actoren binnen een vertoogcoalitie. Polarisering gaat gepaard met een relatief sterke groepshomogeniteit. Een vermindering van de groepshomogeniteit wijst op afnemende polarisatie. Dit komt immers neer op een relatieve desintegratie van de netwerkclusters. Dit kan wijzen op het gegeven dat het thema waarrond de controverse draait voor die welbepaalde groep actoren minder belangrijk is geworden of op een evolutie van het debat richting consensus die gekenmerkt wordt door de convergentie van vertoogcoalities (*cf. infra*). Een longitudinale meting van de evolutie van de groepshomogeniteit van vertoogcoalities verschaft met andere woorden informatie over de evolutie van beleidscontroverse naar consensus dan wel naar polarisering.

Criterion 3: gedeelde opvattingen tussen vertoogcoalities

De hoeveelheid gedeelde opvattingen tussen verschillende vertoogcoalities is indicatief voor wat Esteban en Ray definiëren als intergroepvervreemding. Een relatief lage hoeveelheid gedeelde opvattingen wijst op een relatief hoge intergroepvervreemding. Indien vertoogcoalities veel opvattingen delen, wijst dit op een relatief lage intergroepvervreemding. Minder gedeelde opvattingen tussen vertoogcoalities wijzen op meer heterogeniteit en vervreemding en dus mogelijk ook op meer polarisering. Omgekeerd neemt de consensus toe en neemt de polarisering af wanneer de heterogeniteit tussen vertoogcoalities daalt. Wanneer een controverse beweegt richting consensus, beginnen de conflicterende partijen immers in toenemende mate standpunten te delen. De longitudinale meting van de gedeelde opvattingen tussen vertoogcoalities geeft bijgevolg een tweede indicatie van de richting waarin een beleidscontroverse evolueert.

Criterion 4: onenigheid tussen vertoogcoalities

De mate van expliciete onenigheid tussen vertoogcoalities is ook indicatief voor intergroepvervreemding. Hoe meer de standpunten van de respectieve partijen tegenover elkaar staan, hoe sterker de vervreemding en de polarisering. Om de mate van onenigheid tussen actoren te meten, moet er een netwerkstructuur worden geconceptualiseerd op basis van antagonistische relaties. Dit is het conflictnetwerk (Leifeld & Haunss, 2012). Sterke relaties tussen vertoogcoalities in dit netwerk wijzen op sterke intergroepvervreemding en dus ook op polarisering. Wanneer in een debat de standpunten van groepen polariseren, kan men er immers van uitgaan dat de expliciete onenigheid over de ideeën die naar voren worden gebracht is toegenomen. Omgekeerd kan men verwachten dat een vermindering van polarisering te maken heeft met een afname van onenigheid tussen de actoren. Een longitudinale meting van de antagonistische relaties tussen vertoogcoalities is dus eveneens indicatief voor de richting waarin beleidscontroverse evolueert.

Technische operationalisering

Discoursnetwerkanalyse

Uit de theorieën over de relationele sociologie van betekenis vloeit voort dat er voor elke gedeelde uitspraak tussen twee actoren een enkelvoudige netwerkrelatie ontstaat. Wanneer de relaties tussen een verzameling actoren overlappen, ontstaat er een patroon, een netwerkstructuur. De verbindingen tussen actoren in dit netwerk zijn gewogen. De gewichten, of de sterkte van de verbindingen tussen de actoren zijn een functie van de hoeveelheid gedeelde opvattingen. Hoe meer gedeelde opvattingen tussen actorenkoppels, des te sterker de verbindingen.

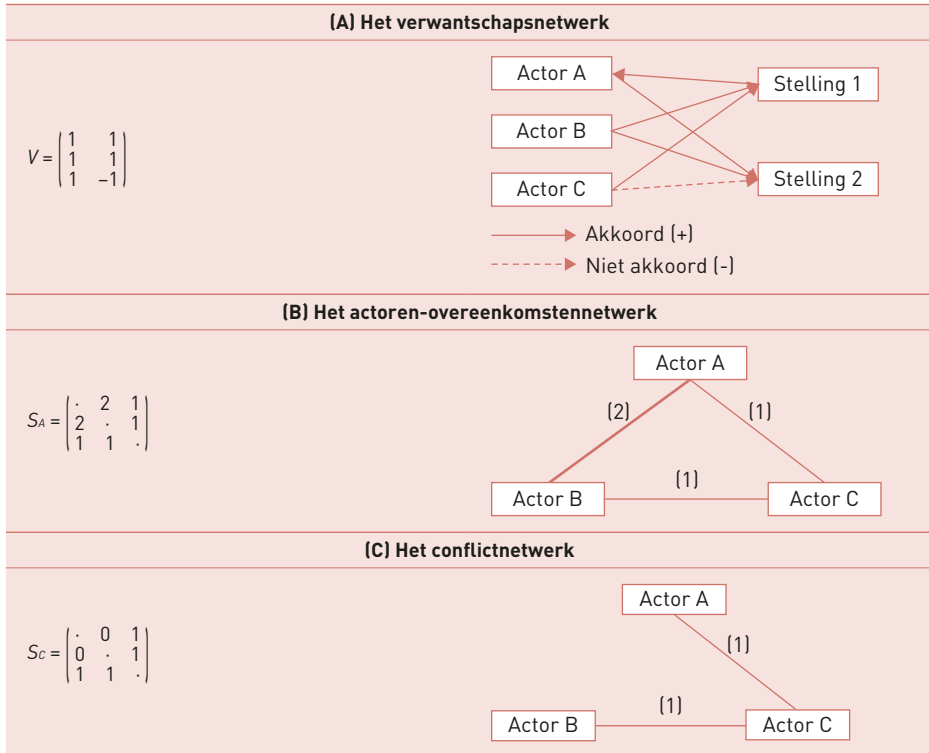
Deze structuur is de netwerkconceptualisering van het discursieve veld. Dit laat een visualisering toe van de actoren en hun relaties, alsook een kwantificatie van de eigenschappen van het netwerk. Zo kan men bijvoorbeeld formeel nagaan welke clusters van actoren, oftewel vertoogcoalities, aanwezig zijn in het netwerk. Door een meting van de eigenschappen van het netwerk doorheen de tijd kan men bovendien de dynamiek van het debat in kaart brengen.

Om een beleidsdebat om te zetten in de bovenstaande netwerkstructuur, moet het worden onderworpen aan een inhoudsanalyse. Concreet gaat inhoudsanalyse gepaard met tekstcodering, een vorm van datareductie waarbij gelijkaardige gedachteneenheden eenzelfde label of code krijgen, al dan niet aan de hand van een vooraf bepaald theoretisch en conceptueel raamwerk (bv. Neuendorf, 2002; Saldanha, 2013). Bij de voorgestelde methode gebeurt de codering van de tekstdata grotendeels inductief, zij het vanuit een frame-analytisch metakader. Dit houdt in dat de data wordt gecodeerd voor diagnostische of prognostische uitspraken² over het beleidsprobleem.

Om de aan de hand van de inhoudsanalyse een netwerkstructuur op te zetten, wordt de tekst gecodeerd aan de hand van een matrix. De rijen van de matrix representeren de actoren die deelnemen aan het debat. De kolommen geven de codes weer die uit de inductieve inhoudsanalyse zijn voortgevloeid. Indien blijkt dat een bepaalde code van toepassing is op een bepaalde actor, krijgt de desbetreffende cel in de matrix de waarde 1. Indien een tegengesteld concept van toepassing is, als een actor bijvoorbeeld expliciet niet akkoord is met een uitspraak, wordt de waarde -1 ingevoerd. Als een actor geen uitspraken doet over een welbepaalde stelling, resulteert dit in de waarde 0 in de desbetreffende cel. Deze matrix heet de *verwantschapsmatrix*. De verwantschapsmatrix kan in een diagram voorgesteld worden als een tweeledig³ netwerk, het *verwantschapsnetwerk*.

Figuur 1A toont een eenvoudig voorbeeld van een verwantschapsmatrix met het bijbehorende verwantschapsnetwerk. Hierin zijn actoren A, B en C positief verbonden (volle lijnen) met Stelling 1. Dit wil zeggen dat ze alle drie dezelfde opvatting delen in verband met deze stelling. Actoren A en B zijn bovendien akkoord met Stelling 2. Actor C daarentegen is het oneens met Stelling 2. De basisaanname van de methode is dat de gelijkstemming van actoren op basis van gedeelde opvattingen een relationeel

fenomeen is (cf. supra). Bijgevolg vormen actoren A, B en C een sociaal netwerk op basis van hun gedeelde opvattingen. Dit netwerk is het *actoren-overeenkomstennetwerk* (Figuur 1B).

Figuur 1. Voorbeeld van eenvoudige discoursnetwerken.

Het actoren-overeenkomstennetwerk kan voorgesteld worden door een netwerkdiagram of door middel van een matrix waarbij zowel de rijen als kolommen de actoren in het netwerk voorstellen (Leifeld & Haunss, 2012). In de sociale netwerkanalyse is dit gekend als een *sociomatrix* (Wasserman & Faust, 1994). De diagonaal van de sociomatrix heeft hier geen betekenis, omdat elke actor het normaliter eens is met de eigen opvattingen. Omdat de netwerkverbindingen bij discoursnetwerkanalyse niet directioneel zijn, is de bovenste helft van de diagonaal van de matrix het spiegelbeeld van de onderste helft. Beide helften verschaffen met andere woorden dezelfde informatie. De netwerkverbindingen tussen de actoren hebben een gewicht dat een functie is van het aantal gedeelde stellingen tussen actorenparen. In het bovenstaande voorbeeld heeft de netwerkverbinding tussen actorenpaar (A, B) een gewicht $W_{AB} = 2$, omdat het actorenpaar twee stellingen deelt. Actorenparen (A, C) en (B, C) delen slechts één stelling. Het gewicht van de respectieve netwerkverbindingen van deze actorenparen is bijgevolg $W_{AC} = W_{BC} = 1$.

Het actoren-overeenkomstennetwerk is gebaseerd op overeenstemming tussen actoren en verschaft bijgevolg geen informatie over onenigheid tussen actoren (*cf. supra*). Om hier een beeld van te krijgen, dient er een andere netwerkstructuur te worden geconceptualiseerd: het conflictnetwerk. In dit netwerk zijn de links tussen actoren gebaseerd op antagonistische relaties. Uit het verwantschapsnetwerk van het voorbeeld in Figuur 1A kan men afleiden dat actoren A en B akkoord gaan met Stelling 2 terwijl actor C niet akkoord is met deze stelling. Tussen de actorenkoppels (A, C) en (B, C) bestaat er dus telkens een antagonistische relatie met gewicht $W_{AC} = W_{BC} = 1$. Het aggregaat van deze actorenkoppels vormt het conflictnetwerk in Figuur 1C.

Operationalisering van de vier criteria voor de meting van beleidscontroverse

Hierboven werden vier criteria voor de meting van beleidscontroverse afgeleid uit het theoretisch werk van Schön en Rein (1994) en Esteban en Ray (1994). Hieronder wordt uiteengezet hoe deze criteria formeel gemeten kunnen worden op basis van het actoren-overeenkomstennetwerk en het conflictnetwerk. Zoals hierboven uiteengezet werd, zijn deze netwerken het resultaat van de inhoudsanalyse van het beleidsdebat met behulp van een verwantschapsmatrix.

Criterion 1a: de aanwezigheid van verschillende vertoogcoalities

Vertoogcoalities in het actoren-overeenkomstennetwerk zijn in feite groepen van actoren die sterker samenhangen dan andere actoren. In netwerktheoretische termen heet dit dat deze groepen *structureel equivalent* zijn. Twee actoren in een netwerk zijn structureel equivalent als hun relaties met de andere actoren in het netwerk (bij benadering) identiek zijn (Wasserman & Faust, 1994, p. 356). Er zijn verschillende manieren om structurele equivalentie in een netwerk te bepalen. In de voorgestelde methode wordt dit bepaald door de sociomatrix te onderwerpen aan hiërarchische clusteranalyse. Dit is een algoritme dat entiteiten uit een verzameling in opeenvolgende stappen bij elkaar groepeerd op basis van hun overeenkomsten. De drempelwaarde voor de bepaling van structurele equivalentie wordt in deze procedure bij elke stap verlaagd, zodat de entiteiten in toenemende mate geclusterd worden. Dit resulteert in een geneste structuur die grafisch kan worden weergegeven (Everitt, 1993). Op basis van deze techniek kan men aldus bepalen of er verschillende vertoogcoalities, in de vorm van clusters, aanwezig zijn en hoe die zijn samengesteld.

Criterion 1b: de aanwezigheid van verschillende frames of vertogen

Bij dit criterium wordt de focus verlegd van de vertoogcoalities (sets van actoren) naar het vertoog zelf (sets van ideeën en opvattingen). Omdat het bestaan van verschillende vertoogcoalities het bestaan van verschillende vertogen impliceert, fungeert

dit criterium als een triangulatie van het eerste criterium. De operationalisering van criterium 2 verschaft tevens een inzicht in de inhoud van de conflicterende vertogen en de afstand tussen de groepen wat de verschillende dimensies van het debat betreft. Om dit te realiseren, worden voor de posities van de protagonisten thematische meet-schalen geconstrueerd, waardoor men per meetschaal kan nagaan of de verschillen tussen de vertoogcoalities statistisch significant zijn.

De verwantschapsmatrix geeft actor-stellingrelaties weer die de waarden 1 (akkoord), -1 (niet akkoord) of 0 (geen waarneming) kunnen aannemen (*cf. supra*). Door de stellingen onder te brengen onder verschillende dimensies, kan voor iedere actor een 'vertoogpositie' (Kavadias, 2004) op een dimensieschaal worden vastgesteld. Dit verkrijgt men door de waarden van de actor-stellingenrelaties per concept en per actor op te tellen en terug te brengen naar een waarde tussen -1 en 1.

De vertoogpositie van een vertoogcoalitie voor een bepaalde dimensie wordt berekend door het gemiddelde te nemen van de schaalpositie van alle actoren binnen de coalitie. Het is bijgevolg mogelijk om voor elke dimensie die door een meetschaal wordt gerepresenteerd na te gaan of het verschil tussen de vertoogposities van de vertoogcoalities statistisch significant is. Dit kan men doen door voor elke dimensie een nulhypothese te formuleren (McBeth & Shanahan, 2005): H_0 – voor dimensie X is er geen verschil tussen de vertoogposities van respectievelijk vertoogcoalitie 1 en vertoogcoalitie 2. Met statistische test zoals ANOVA, of in het geval van twee vertoogcoalities een t-toets, kan men nagaan of de nulhypothese al dan niet wordt verworpen. Indien de nulhypothese verworpen wordt, kan men formeel concluderen dat de vertoogposities van de vertoogcoalities statistisch van elkaar verschillen en dat er dus sprake is van verschillende beleidsframes.

Criterium 2: de groepshomogeniteit van vertoogcoalities

Zoals hierboven uiteengezet werd, gaat polarisering gepaard met een relatief hoge groepshomogeniteit. De indicator voor de sterkte van de groepshomogeniteit van een vertoogcoalitie is de *binnengroepdensiteit* Δ_b (Leifeld & Haunss, 2012). Deze parameter wordt berekend door de som van het aantal gewogen verbindingen tussen de actoren binnen een vertoogcoalitie te delen door het aantal theoretisch mogelijke binaire verbindingen in dezelfde vertoogcoalitie. De meting van de binnengroepdensiteit over verschillende periodes is indicatief voor de evolutie van de groepshomogeniteit van vertoogcoalities bij een debat.

Criterium 3: gedeelde opvattingen tussen vertoogcoalities

De hoeveelheid gedeelde opvattingen tussen vertoogcoalities is indicatief voor wat Esteban en Ray definiëren als intergroepvervreemding (*cf. supra*). Dit wordt gemeten door de *tussengroepdensiteit* Δ_r tussen vertoogcoalities te meten (Leifeld & Haunss, 2012). Deze parameter wordt berekend door de som van de hoeveelheid gewogen

verbindingen tussen de respectieve vertoogcoalities te delen door het aantal theoretisch mogelijke binaire verbindingen tussen de vertoogcoalities (Wasserman & Faust 1994).

Criterion 4: onenigheid tussen vertoogcoalities

De mate van onenigheid tussen vertoogcoalities is eveneens indicatief voor de intergroepvervreemding (cf. *supra*). Deze parameter wordt weergegeven door de densiteit van het conflictnetwerk Δ_c . Dit wordt berekend door de som van alle gewogen verbindingen tussen de actoren in het conflictnetwerk te delen door het aantal theoretisch mogelijke binaire verbindingen binnen dat netwerk.

Gevalstudie: het abortusdebat in de Belgische Kamer (1972-1990)

Contextualisering

In deze sectie wordt de methode gedemonstreerd aan de hand van een analyse van het historische parlementaire debat over de liberalisering van abortus. In navolging van Celis (2001) wordt het abortusdebat in het Belgische parlement benaderd als een proces bestaande uit drie hoofdfasen. De onderverdeling van het debat in verschillende fasen is noodzakelijk om een longitudinale analyse van het vertoog mogelijk te maken. De drie fasen van het abortusdebat verwijzen naar de drie belangrijkste pieken van parlementaire activiteit over de problematiek.

De eerste fase van het abortusdebat (1972-1976) situeert zich rond 'de zaak-Peers', waarvan de nasleep uitmondde in de installatie van 'de Staatscommissie voor Ethische problemen'. In januari 1973 werd dr. Willy Peers in voorlopige hechtenis genomen nadat hij ervan beschuldigd werd driehonderd abortussen te hebben uitgevoerd in de Naamse provinciale kliniek. Dit resulteerde in een eerste massale mobilisatie van de voorstanders van liberalisering. Peers werd na een maand vrijgelaten. De affaire betekende de doorbraak van de abortusproblematiek als politiek strijdpunt. De maatschappelijke druk maakte dat politici het thema niet meer uit de weg konden gaan. De kwestie viel samen met de toenmalige regeringscrisis en de daaropvolgende formatie. In de nasleep van de affaire onderhandelde de nieuwe regering met de Procureurs-generaal een stopzetting van de vervolgingen gedurende een periode van vier jaar. Hierdoor werd enerzijds de politieke druk van de ketel gehaald, maar anderzijds creëerde dit een permissief klimaat dat een belangrijke invloed zou uitoefenen op het verdere verloop van de abortusproblematiek (Witte, 1993).

De driepartijenregering-Leburton kwam ten val in 1974 en de nieuwe regering onder leiding van Leo Tindemans, zonder socialisten, besliste de abortuskwestie door te schuiven naar een nieuw op te richten commissie bestaande uit deskundi-

gen: de 'Staatscommissie voor Ethische Problemen' (SEP). De 'encomissionering' was een klassiek middel van de pacificatiedemocratie om hete politieke hangijzers te laten afkoelen en te depolitiseren. Bijgevolg verdween het abortusdebat in de daaropvolgende periode enigszins naar de achtergrond. Wanneer de SEP in 1976 haar eindrapport publiceerde, werd duidelijk dat de commissie, ondanks het nuttige studiewerk dat er werd verricht, er niet in was geslaagd een eensgezind standpunt te formuleren. De daaropvolgende, door christendemocraten gedomineerde, regeringen namen geen initiatief om de abortusproblematiek op te lossen (Celis, 1996).

De juridische wapenstilstand die door minister Vanderpoorten werd verkregen leidde tot een feitelijke toestand van liberalisering. Vanaf 1981 echter herbegonnen alle parketten, uitgezonderd het parket van Luik, met de vervolgingen en volgden er tot diep in de jaren '80 enkele opmerkelijke processen. De herneming van de vervolgingen was de directe aanleiding voor de tweede fase (1978-1982) van het debat. Het parlementaire debat werd aangezwengeld naar aanleiding van een reeks wetsvoorstellen die de tijdelijke opschorting van de abortuswet autoriseerden. In de parlementaire Commissie voor Justitie werden in 1982 vier opschortingsvoorstellen neergelegd. De twee voorstellen van Leona Detiège leidden telkenmale tot een debat ten gronde in de kamer. Het doel van deze voorstellen was de tijdelijke herinvoering van de juridische wapenstilstand in de vorm van een opschorting van de wet of in de vorm van een proefperiode, teneinde een serene sfeer te creëren om het debat over de definitieve oplossing van het abortusvraagstuk mogelijk te maken. De opschortingsvoorstellen werden echter verworpen. De belangrijkste reden hiervoor is dat een groot aantal liberale parlementsleden, die in principe voor de liberalisering van abortus waren, tegen deze voorstellen stemden, omdat ze van oordeel waren dat een (feitelijke) schorsing van een bepaling uit de strafwet niet strookte met de grondwet (Witte, 1993).

De derde fase van het abortusdebat (1985-1990) betreft de debatten naar aanleiding van het wetsvoorstel van de socialistische senator Roger Lallemand en de liberale senatrice Lucienne Herman-Michielsens dat voor het eerst in 1985 werd ingediend. Dit wetsvoorstel leidde uiteindelijk tot de wet van 1990 die abortus (deels) legaliseerde. Met dit voorstel vonden de senatoren een compromis tussen de standpunten van voor- en tegenstanders van liberalisering door een relatief vrije regeling voor abortus toe te laten voor de eerste twaalf weken van de zwangerschap en een meer restrictieve regeling voor de periode erna. Het voorstel werd verschillende malen besproken in de plenaire vergadering en in de Verenigde Commissies voor Volksgezondheid en Justitie. In 1989 werd het voorstel opnieuw ingediend. De tegenstanders van liberalisering, in hoofdzaak christendemocraten en leden van de VU, verwierpen het voorstel. Omdat er zich echter sinds 1981 een electorale achteruitgang voltrok van de christendemocraten, slaagden de voorstanders van het voorstel er deze keer in om door middel van een wisselmeerderheid de wet goed te keuren (Scheys, 1993).

Meting

Data, codering en verwerking

Dit onderzoek heeft zich toegespitst op het abortusdebat in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Met behulp van de online documentendatabase van de Kamer werden op basis van de zakenregisters voor alle parlementaire jaren tussen 1970 en 1990 alle parlementaire handelingen geselecteerd waar de termen ‘abortus’, ‘zwangerschapsonderbreking’, ‘avortement’, of ‘interruption de grossesse’ in voorkwamen. Hieruit werden de handelingen geselecteerd met eigenlijke debatten over de kwestie.⁴ Dit resulteerde in 20 verschillende debatmomenten tussen 1972 en 1990.

De debatten werden inductief gecodeerd, vanuit een frame-analytisch metakader. Dit betekent dat er werd gecodeerd voor diagnostische en prognostische uitspraken die verband houden met de posities van de verschillende actoren in het debat (*cf. supra*). Omdat hier gewerkt wordt met relationele datasets, is het niet mogelijk om intercodeurbetrouwbaarheidstests uit de ‘klassieke’ inhoudsanalyse uit te voeren (bv. Cohens kappa of Krippendorffs alpha). Er werden verschillende maatregelen genomen om de betrouwbaarheid van de codering te garanderen. Ten eerste werden de documenten onderworpen aan een multipass coding: de teksten werden geprint en een eerste maal gecodeerd, daarna werden de codes ingevoerd in de Discourse Network Analyzer software (DNA) en werden de teksten een tweede keer doorlopen. Ten tweede werd met behulp van de DNA-software nagegaan of de uitspraken van de actoren geen contradicties bevatten. De contradicties die het resultaat waren van fouten in de codering werden verbeterd. Ten derde werd een deel van het corpus opnieuw gecodeerd door een tweede codeur. Aan de hand van het QAP-correlatiealgoritme in UCINET werd nagegaan in welke mate de sociomatrix van de tweede codeur overeenkomt met die van de eerste codeur. Het Pearson-correlatiecoëfficiënt tussen beide matrices bedraagt $r = .75$, wat wijst op een sterke tot zeer sterke samenhang.

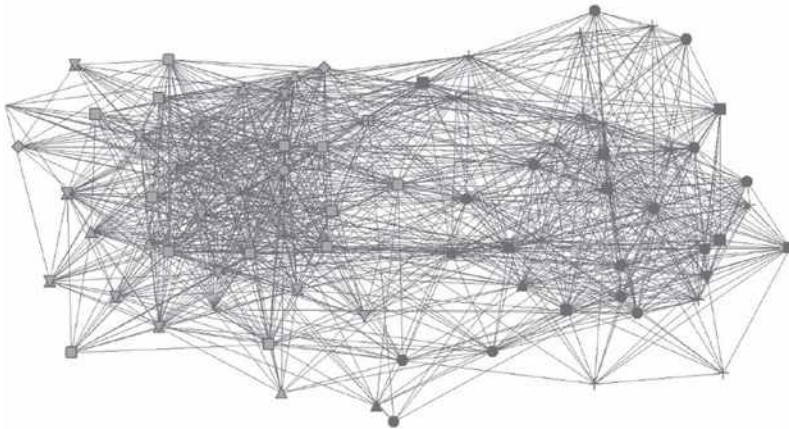
De tekstdata werden gecodeerd met behulp van het programma Discours Network Analyzer (Leifeld, 2012). De netwerkdata die hieruit voortvloeiden werden geëxporteerd naar de UCINET-software (Borgatti, Everett & Freeman, 2002) voor sociale netwerkanalyse. Met dit programma werd de clusteranalyse uitgevoerd en werden de verschillende densiteitsparameters berekend. De netwerkgrafieken werden gegenereerd met NETDRAW (Borgatti, 2002).

Meting: de analyse van het discoursnetwerk

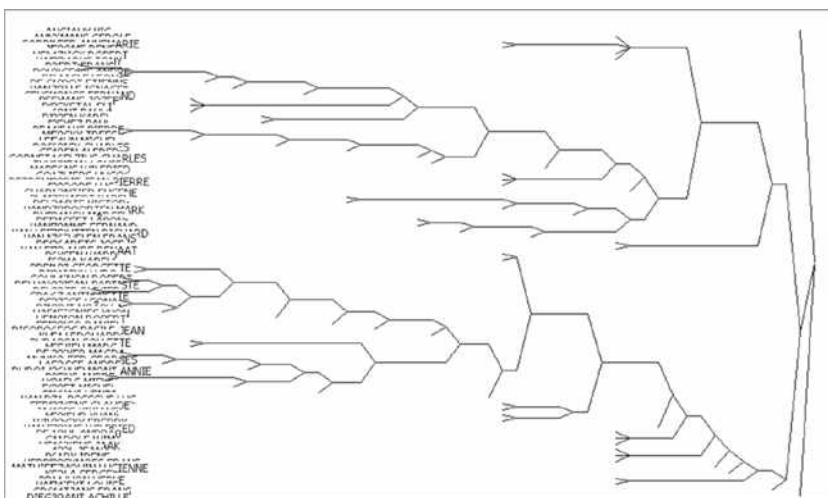
Door middel van de vier criteria die hierboven werden besproken werd de dynamiek van het abortusdebat in kaart gebracht. Op basis van deze criteria kan men vaststellen of beleidscontroversie evolueert naar consensus dan wel naar polarisering. Bovendien laat de meting toe een beeld te krijgen van de mate waarin het debat evolueert.

Criterium 1a: de aanwezigheid van verschillende vertoogcoalities

Het vereenvoudigd⁵ netwerkdiagram in Figuur 2 is het resultaat van de synchrone⁶ analyse van het abortusdebat in de Kamer (1972-1990). De netwerknoden representeren de parlementsleden die aan het debat deelnamen. De vormen van de netwerknoden stellen de verschillende politieke partijen voor. De afstanden tussen de knopen en de locatie van de knopen in het diagram hebben geen betekenis. Het programma NETDRAW, waarmee het diagram werd gemaakt, plaatst de knopen evenwel in een logische configuratie. Visueel kan men vrij eenvoudig twee concentraties van netwerkverbindingen of clusters onderscheiden.

Figuur 2. Synchrone netwerkrepresentatie van het abortusdebat (1972-1990).

Figuur 3. Boomstructuur van de clusteranalyse van de sociomatrix.

Zoals hierboven uiteengezet werd, kan de samenstelling van de vertoogcoalities formeel worden vastgesteld door een hiërarchische clusteranalyse uit te voeren op de sociomatrix van het actoren-overeenkomstennetwerk. Figuur 3 is hiervan een grafische weergave. De boomstructuur toont twee duidelijk te onderscheiden clusters. Tussen 1972 en 1990 namen 82 kamerleden deel aan het abortusdebat in de Kamer. De vertoogcoalities van voor- en tegenstanders bevatten elk exact 41 leden. De vertoogcoalities van voorstanders van liberalisering (Cluster 1) bestaat uit leden van de SP, PS, AGALEV, ECOLO, FDF, PRL en PVV. Eén lid van de Volksunie behoort eveneens tot de coalitie van de voorstanders. De vertoogcoalitie van de tegenstanders van liberalisering (Cluster 2) bestaat uit de leden van de CVP, PSC, Volksunie, Vlaams Blok, PRL en PVV. Eén lid van AGALEV behoort ook tot deze coalitie. De liberalen die aan het debat deelnamen waren het meest verdeeld over de kwestie: twaalf liberale volksvertegenwoordigers behoren tot de vertoogcoalitie van de voorstanders van liberalisering. Vijf liberale volksvertegenwoordigers behoren tot de vertoogcoalitie van de tegenstanders, waaronder twee leden van de PRL en drie leden van de PVV.

Criterion 1b: de aanwezigheid van verschillende frames of vertogen

De geanalyseerde teksten bevatten in totaal 918 diagnostische of prognostische uitspraken die gecodeerd werden aan de hand van 61 verschillende inductieve codes. De codes werden gecategoriseerd volgens zeven dimensies waarmee de volgende meet-schalen met waarden tussen (-1, 1) werden geconstrueerd: LIBERALISERING, STATUS QUO, POL KRITIEK, WAPENSTILSTAND, RECHTSFILOSOFISCH, VROUWENRECHTEN, MORALISTISCH. De schaalconstructies werden samengesteld en geanalyseerd met SPSS. Op de gemiddelde scores van de respectieve vertoogcoalities voor de verschillende dimensies werd een independent samples t-test uitgevoerd om vast te stellen of de verschillen in vertoogposities statistisch significant zijn. Hieronder volgt de bespreking van de resultaten aan de hand van de dimensieschalen en de voornaamste uitspraken per dimensie. Bij de uitspraken wordt vermeld welk percentage ze uitmaken van het discursieve veld. Dit geeft aan in welke mate de uitspraak in kwestie intersubjectief wordt gedeeld.

Met de codes die rechtsreeks verwijzen naar argumenten voor of tegen liberalisering van abortus werd de schaal LIBERALISERING geconstrueerd. De belangrijkste uitspraken in deze schaal zijn de prognostische stelling dat *abortus moet worden geliberaliseerd* (2,11%), en de negatieve prognostische stelling dat *abortus enkel als last resort mag worden gebruikt* (0,98%). De vertoogpositie van de vertoogcoalitie van de voorstanders heeft een positieve waarde op de schaal (,094), terwijl de tegenstanders negatief scoren (-,103). Het verschil tussen de posities is statistisch significant ($t = 7,68$, $df = 80$, $p \leq ,001$).

Alle uitspraken die verwijzen naar kritiek op de bestaande wetgeving werden ondergebracht in de schaalconstructie STATUS QUO. De belangrijkste uitspraken die in

deze schaal werden opgenomen zijn de stellingen dat *de status quo rechtsonzekerheid creëert* (2,85%), dat de *repressie van abortus clandestiene abortus in de hand werkt* (2,65%) en dat de *status quo voor sociale ongelijkheid zorgt* (2,16%). Beide vertoogcoalities hebben een positieve score op de schaal. De scores van voor- en tegenstanders zijn respectievelijk (,181) en (,014). Het verschil tussen deze vertoogposities is statistisch significant ($t = 4,53$, $df = 66,03$, $p \leq 0,001$). De positieve score van de tegenstanders is te verklaren doordat verschillenden onder hen verklaarden dat de toenmalige wetgeving onhoudbaar was, zonder evenwel akkoord te gaan met liberalisering.

Met de politieke argumenten inzake het onvermogen van de opeenvolgende regeringen om een beslissing te nemen in het abortusdossier werd de dimensieschaal POL KRI-TIEK geconstrueerd. De belangrijkste stelling op deze schaal is het argument dat van de voorstanders dat de *Belgische abortuswetgeving achterophinkt in vergelijking met het buitenland* (2,75%). De voorstanders van liberalisering verweten de tegenstanders dat zij *alle pogingen tot hervorming hebben geblokkeerd* (0,90%). De tegenstanders van liberalisering verweten de voorstanders dan weer dat ze *niet tot een compromis bereid* (0,94%) waren. De coalitie van de voorstanders scoort positief op deze schaal (,118) en de coalitie van de tegenstanders scoort negatief (-,016). Ook voor deze dimensie zijn de verschillen tussen de twee vertoogcoalities significant ($t = 4,01$, $df = 73,97$, $p \leq 0,001$).

De dimensieschaal WAPENSTILSTAND werd geconstrueerd door middel van alle stellingen en argumenten voor of tegen voorstellen voor een tijdelijke opschorting van de wetgeving, of voor de instelling van een proefperiode teneinde een sereen debat over een definitieve beslissing over de abortuskwestie mogelijk te maken. De belangrijkste stelling van deze dimensie verwijst naar de posities van de respectieve actoren over de *wenselijkheid van een juridische wapenstilstand* (4,51%) door middel van een opschorting van de wet of door de instelling van een proefperiode. Het belangrijkste argument van de voorstanders van een wapenstilstand was de stelling dat dit in het verleden het *aantal clandestiene abortussen aanzienlijk heeft doen dalen* (0,98%). De critici van de opschortingsvoorstellen opperden dan weer dat de *randvoorwaarden van de voorstellen te vaag* (1,23%) waren en dat *opschorting of een proefperiode zal uitmonden in een suboptimale permanente situatie* (1,74%). De posities van vertoogcoalities van voor- en tegenstanders zijn respectievelijk (,009) en (-,037). De verschillen tussen deze posities zijn statistisch significant ($t = 2,20$, $df = 52,15$, $p < ,05$).

De dimensieschaal RECHTSFILOSOFISCH verwijst naar argumenten inzake de finaliteit van de wet. Een veelvoorkomend argument van de voorstanders van liberalisering was dat *een voorbijgestreefde wet moet worden aangepast* (2,72%) aan de maatschappelijke realiteit, omdat *het recht niet dezelfde functie heeft als de moraal* (0,93%). De tegenstanders hielden er een omgekeerde argumentatie op na, namelijk dat de *wet juist de maatschappij moet sturen* (0,57%) op basis van algemeen aanvaarde morele principes. De vertoogcoalitie van de voorstanders van liberalisering scoort positief op deze schaal (,130) en de coalitie van de tegenstanders heeft een negatieve score

(-,024). De verschillen tussen de vertoogposities zijn significant ($t = 3,79$, $df = 74,02$, $p > ,001$).

Er werd tevens een dimensieschaal VROUWENRECHTEN geconstrueerd. De belangrijkste argumenten op deze schaal betreffen de verwijzingen naar het *zelfbeschikingsrecht van vrouwen* (1,80%) en verwijzingen naar de *vertegenwoordiging van vrouwen* (0,91%). Deze elementen werden naar voren gebracht in de pleidooien van de voorstanders van liberalisering en werden gecontesteerd door sommige leden van de vertoogcoalitie van de tegenstanders. De voorstanders scoren bijgevolg relatief hoog op deze schaal (,155). De tegenstanders scoren negatief (-,049). De verschillen tussen de scores zijn significant ($t = 4,56$, $df = 70,01$, $p \leq ,001$).

De tegenstanders van liberalisering gebruikten ethische en moralistische stellingen om hun oppositie tegen liberalisering van abortus te argumenteren. Met deze stellingen werd de dimensieschaal MORALISTISCH geconstrueerd. Het *pro-life-argument* (2,61%) was het meest gebruikte argument binnen deze categorie. Het verwijst naar de aanname dat al het leven moet worden beschermd en dat het leven begint van bij de conceptie. Het tweede belangrijkste argument op deze schaal was het argument dat liberalisering zou leiden tot *zedeloosheid of sociale afbraak* (1,61%). De tegenstanders van liberalisering scoren relatief hoog op deze schaal (,189). De voorstanders hebben een negatieve score (-,055). De verschillen tussen deze respectievelijke vertoogposities zijn significant ($t = -6,79$, $df = 70,71$, $p < ,001$).

Uit het bovenstaande blijkt dat voor alle zeven dimensies van het vertoog de vertoogposities van de respectieve vertoogcoalities statistisch significant zijn en duiden bijgevolg op de aanwezigheid van verschillende frames of vertogen (McBeth & Shanahan, 2005). In het abortusdebat liggen de vertoogposities van de respectieve vertoogcoalities het verst uit elkaar voor de dimensieschaal MORALISTISCH (schaalafstand ,244) en VROUWENRECHTEN (schaalafstand ,203). Deze resultaten wijzen erop dat de conflictlijnen van het abortusdebat zich het scherpst aftekenden bij de dimensies waarin de christelijke waarden van de tegenstanders van liberalisering tegenover het seculier humanisme van de voorstanders zijn geplaatst.

De vertoogposities van de coalities staan het dichtst bij elkaar bij de dimensie WAPENSTILSTAND. Dit is te verklaren door de oppositie van een groot deel van de liberale fracties, waarvan de meerderheid voor liberalisering was, tegen elke vorm van een door de wetgever opgelegde juridische wapenstilstand. De meeste tegenstanders van de opschortingsvoorstellen opperden dat deze in strijd waren met de grondwet.

De dimensieschaal STATUS QUO is de enige waarop beide vertoogcoalities positief scoren, evenwel met een vrij grote afstand tussen de vertoogposities (,167). Dit is te verklaren doordat zowel de voor- als tegenstanders van liberalisering het er algemeen over eens waren dat de bestaande wetgeving in combinatie met het *de facto*-gedoogbeleid onhoudbaar was. De kritiek van de voorstanders van liberalisering ging evenwel veel verder dan de kritiek van de tegenstanders. Dit verklaart de hoge score van de eerstgenoemde vertoogcoalitie.

Tabel 1. De dimensieschalen van het abortusdebat.

Concept	Vertoog-coalitie	Vertoog-positie	t-waarde	df	p
LIBERALISERING	Pro abortus	,0941	7,68	80	,000***
	Anti abortus	-,1028			
STATUS QUO	Pro abortus	,1812	4,53	66,03	,000***
	Anti abortus	,0139			
POL KRITIEK	Pro abortus	,1179	4,01	73,97	,000***
	Anti abortus	-,0163			
WAPENSTILSTAND	Pro abortus	,0087	2,20	52,15	,032*
	Anti abortus	-,0366			
RECHTSFILOSOFISCH	Pro abortus	,1301	3,79	74,02	,000***
	Anti abortus	-,0244			
VROUWENRECHTEN	Pro abortus	,1545	4,56	70,01	,000***
	Anti abortus	-,0488			
MORALISTISCH	Pro abortus	-,0549	-6,79	70,71	,000***
	Anti abortus	,1890			

*** $p \leq 0,001$; * $p \leq 0,05$

Tabel 2. Binnengroepdensiteiten van de vertoogcoalities.

	Δ_B (coalitie1)	Δ_B (coalitie2)
Fase 1 ('72-'75)	,102	,133
Fase 2 ('78-'82)	,194	,191
Fase 3 ('85-'90)	,292	,336

Tabel 3. Tussengroepdensiteiten.

	Δ_T	$\Delta_T / \text{AVG}(\Delta_B)$
Fase 1 ('72-'75)	,056	,476
Fase 2 ('78-'82)	,063	,327
Fase 3 ('85-'90)	,070	,223

Criterion 2: de groepshomogeniteit van vertoogcoalities

Tabel 2 geeft de evolutie van de groepshomogeniteit van de vertoogcoalities voor de verschillende fasen van het abortusdebat weer aan de hand van een longitudinale meting van de binnengroepdensiteiten Δ_b . Om de dichtheitswaarden te kunnen vergelijken, werden ze afgeleid van een genormaliseerd actoren-overeenkomstennetwerk. Dit werd bewerkstelligd met behulp van de DNA-software, die een genormaliseerd netwerk kan genereren door de waarden van de verbindingen tussen actorenkoppels te delen door het gemiddelde van het aantal codes die toegewezen werden aan de respectieve actoren (Leifeld, 2012).

De resultaten wijzen erop dat de groepshomogeniteit van de vertoogcoalities in de loop van het debat ongeveer verdriedubbeld is. Anders gesteld, de intragroepidentificatie van de vertoogcoalities is met een factor 3 toegenomen. Dit is een indicatie dat het beleidsconflict in de Kamer over abortus niet in de richting van consensus evolueerde. Integendeel, de groeiende argumentatieve apparaten pro en contra wijzen erop dat de protagonisten zich in de loop van de discursieve stellingenoerlog verder ingroeven in hun posities.

Criterion 3: gedeelde opvattingen tussen vertoogcoalities

De meting van de hoeveelheid gedeelde opvattingen en onenigheid tussen vertoogcoalities geeft informatie over de intergroepvervreemding. De evolutie van de hoeveelheid gedeelde opvattingen werd in kaart gebracht door een longitudinale meting van de tussengroepdensiteit tussen de vertoogcoalities. De eerste kolom cijfers van Tabel 3 geeft de evolutie van deze parameter weer. Dit toont aan dat de hoeveelheid gedeelde opvattingen tussen de discourscoalities in absolute termen is gestegen. Men zou hieruit verkeerdelijk kunnen afleiden dat dit wijst op een convergentie van ideeën en een evolutie naar consensus. Men dient echter in ogeschouw te nemen dat, terwijl voor de gehele periode de gemiddelde groepshomogeniteit van de vertoogcoalities toegenomen is met een factor 2,67, de hoeveelheid gedeelde opvattingen slechts is toegenomen met een factor 1,25. Verhoudingsgewijs is de hoeveelheid gedeelde opvattingen doorheen de onderzoeksperiode dus gedaald.

De tweede cijferkolom van Tabel 3 geeft de verhouding van de tussengroepdensiteit met de gemiddelde binnengroepdensiteit weer voor de drie fasen van het debat. Uit deze resultaten blijkt dat voor de eerste fase van het debat de proportie van gedeelde opvattingen tussen de vertoogcoalities 47,6% bedroeg van de gemiddelde dichtheid van de argumentatieve apparaten van beide vertoogcoalities. Voor de laatste fase van het debat is deze verhouding meer dan gehalveerd tot 22,3%. Kortom, terwijl de groepshomogeniteit van de vertoogcoalities is gestegen gedurende de onderzoeksperiode, is de proportie gedeelde opvattingen tussen beide groepen gedaald. De vertogen raakten in de loop der tijd dus meer gecompartmentaliseerd. Dit wijst op toenemende intergroepvervreemding.

Tabel 4. Densiteiten conflictnetwerk.

	Δ_{GLOBAAL}
Fase 1 ('72-'75)	,030
Fase 2 ('78-'82)	,072
Fase 3 ('85-'90)	,137

Criterium 4: onenigheid tussen vertoogcoalities

De onenigheid tussen vertoogcoalities wordt gemeten door de densiteit van het conflictnetwerk Δ_c . Tabel 4 geeft de genormaliseerde densiteiten van het conflictnetwerk van het abortusdebat weer voor de drie periodes.

De resultaten tonen aan dat tussen het begin en het einde van de meting de onenigheid tussen vertoogcoalities gestegen is met een factor 4,6. Dit is een veel grotere toename dan de gemiddelde stijging van de groepshomogeniteit van de vertoogcoalities (factor 2,6; cf. *supra*). Hieruit kan geconcludeerd worden dat, terwijl de argumentatieve apparaten in de loop van het debat zijn gegroeid, de bijkomende stellingen en argumenten van de respectieve vertoogcoalities in toenemende mate gecontesteerd werden. Kortom, in het abortusdebat is het niveau van onenigheid sterk toegenomen naarmate het debat vorderde en de complexiteit van de argumentatieve apparaten groeide.

Samengevat

Volgens de theorie van Schön en Rein (1994) liggen de conflicterende frames of vertogen van de protagonisten aan de basis van beleidscontroversie. In 'Methode' werd beredeneerd dat beleidsconflict op een theoretisch continuüm kan geplaatst worden met aan de uitersten respectievelijk eenvoudige beleidsproblemen en beleidscontroversie. Volgens de polarisatietheorie van Esteban en Ray (1994) is politieke polarisatie een functie van intragroepidentificatie en intergroepverveemding. Op basis van het bovenstaand theoretisch kader voor het meten van beleidscontroversie werden vier criteria afgeleid.

De clusteranalyse van het actoren-overeenkomstennetwerk van het historische abortusdebat toont het bestaan aan van twee duidelijk te onderscheiden vertoogcoalities. Hieruit kan afgeleid worden dat er ook sprake is van twee verschillende vertogen. Dit laatste werd bevestigd door vertoogposities van de respectieve vertoogcoalities op een reeks dimensieschalen te berekenen en na te gaan of de verschillen in vertoogposities statistisch significant zijn. De longitudinale meting van de groepshomogeniteiten geeft aan dat de intragroepidentificatie is toegenomen. Bovendien wijst de meting uit dat de intergroepverveemding eveneens is toegenomen. Dit laatste werd vastgesteld door de meting van een relatieve daling van de hoeveelheid gedeelde opvattingen tus-

sen de vertoogcoalities en een sterke stijging van de expliciete onenigheid tussen de vertoogcoalities. Uit dit alles kan formeel worden geconcludeerd dat, naarmate de tijd verstreek, het debat in toenemende mate polariseerde.

De bovenstaande vaststelling weerlegt onder meer de stelling die door sommige christendemocratische Kamerleden werd geuit in de laatste fase van het debat dat een compromis binnen handbereik lag (De Kamer, 1990A, 1990B). De analyse toont formeel aan dat de afwikkeling van het abortusdebat niet berustte op een convergentie van de standpunten van de protagonisten. De stemming van de wet is inderdaad louter het gevolg van de politieke machtsverschuivingen die op termijn de wisselmeerderheid mogelijk maakten om de abortuswet van 1990 te stemmen.

Conclusie

De bovenstaande gevalstudie toont aan dat discoursnetwerkanalyse nieuwe middelen aanreikt om beleidscontroverse en politieke polarisatie te meten. Discoursnetwerkanalyse standaardiseert, formaliseert en visualiseert vertoogcoalities rond politiek-maatschappelijke problemen. De methode kan complementair zijn aan meer ‘klassieke’ kwalitatieve analyses van beleidsprocessen en -controverses. ‘Polarisatie’ is een concept waarvan de meeste sociale wetenschappers de betekenis *impliciet* doorgronden (Esteban & Schneider, 2008, p. 133). Deze methode reikt echter een middel aan om het concept daadwerkelijk formeel te toetsen door middel van een longitudinale analyse van het vertoog. Indien men de empirische studie niet beperkt tot één politieke arena (bv. Fischer, Leifeld & Iwaki, 2013; Jacobs, 1998) maar het volledige beleidsuniversum in ogenschouw neemt (bv. Hajer, 1993; Leifeld & Haunss, 2012), biedt de methode een middel om de dynamiek van een maatschappij-brede evolutie van vertoogcoalities in kaart te brengen en te meten. De discursieve meting van polarisatie onderscheidt zich hier van de mainstream literatuur over het fenomeen, hetgeen grotendeels gebaseerd is op metingen van de publieke opinie of van de opinie van elites door middel van survey-onderzoek (bv. Baldassari & Gelman, 2008; Iyengar, Sood & Yptach, 2012; Mair, 2001; Stroud, 2010). De voornoemde methodes zijn immers niet erg bruikbaar vanuit een beleidsanalytisch perspectief. Zo is het bijvoorbeeld problematisch om survey-onderzoek te doen bij specifieke actoren in het beleidsuniversum zoals lobbygroepen, ngo’s of andere belangengroeperingen. De discursieve methode laat echter wel toe de beleidsposities van deze actoren te bepalen op basis van de analyse van documenten of interviews. Bovendien laat de inductieve aanpak van de voorgestelde methode een rijkere en diepere analyse toe dan voornoemde deductieve studies (Bryman, 2012).

De methode opent ook perspectieven die het louter descriptieve overstijgen. Ze maakt immers de formele comparatieve analyse van beleidscontroverses mogelijk. Ze opent de mogelijkheid om conflictstructuren inzake beleidsthema’s te typologeren en te vergelijken. Dit kan leiden tot theorievorming over de relatie tussen de maatschappelijke conflictstructuren rond controversiële beleidsthema’s enerzijds

en de aard en context van beleidsthema's anderzijds. De theorieën over 'oude' of 'nieuwe' politiek-maatschappelijke breuklijnen bieden immers weinig inzicht in de structuur van beleidscontroverses rond 'nieuwe' thema's zoals mobiliteit, het internet, terrorisme of klimaatverandering. Een comparatieve analyse van beleidscontroverses rond deze thema's zou meer inzicht kunnen bieden in de systematiek van deze conflicten.

De analyse van beleidscontroverses met discoursnetwerkanalyse is bovendien relevant voor meer praktijkgericht onderzoek over de resolutie van weerbarstige beleidsproblemen (Hajer, 1993; Lenschow & Zito, 1998; McBeth & Shanahan, 2005; Rein & Schön, 1996; Throgmorton, 1992). De literatuur over beleidscontroverses suggereert immers dat de aanwezigheid van verschillende beleidsframes een noodzakelijke doch geen afdoende conditie is voor beleidscontroverses. De formele meting van beleidscontroverses heeft bijgevolg een voorspellende waarde: een debat waarbij verschillende frames aanwezig zijn heeft immers een groter potentieel om uit te groeien tot een weerbarstig beleidsconflict dan een debat waarbij dit niet het geval is.

De voorspellende waarde van de methode kan bovendien uitgebreid worden. Zoals hierboven gesuggereerd werd, kan een comparatief onderzoek van beleidscontroverses in hun institutionele context leiden tot een typologering van het fenomeen. Aan de hand van deze typologering zou het mogelijk zijn om een instrument te ontwikkelen waarmee de dynamiek van beleidsconflicten kan worden voorspeld.

Samengevat kan men stellen dat de discoursnetwerkanalyse een nieuwe formele methode is voor de analyse van politieke vertogen die complementair kan zijn aan kwalitatieve studies. Ze laat een kwantitatieve meting toe van de intensiteit en dynamiek van beleidsconflict. De objectivering van de meting die hiermee gepaard gaat vergemakkelijkt comparatieve studies van beleidscontroverses. Vergelijkend onderzoek van beleidscontroverses aan de hand van dit soort metingen opent de deur voor theorievorming over de systematiek van bepaalde soorten van beleidscontroverses en voor de ontwikkeling van instrumenten om de uitkomst van beleidscontroverses te voorspellen.

Noten

1. Het concept *frame* of *denkkader* is erg verwant met hoe *vertoog* oftewel *discours* wordt geconceptualiseerd in de constructivistische literatuur (bv. Berger & Luckmann, 1966; Foucault, 1997; Hajer, 1989, 1993, 2002). Voor het theoretisch raamwerk van dit artikel wordt er zowel geput uit frame-analytische literatuur als uit discours-analytische literatuur. Beide concepten worden in dit artikel dan ook door elkaar gebruikt om hetzelfde fenomeen te duiden.
2. Beleidsframes worden in de literatuur veelal voorgesteld als *diagnose-oplossingcomplexen*. De uitspraken van beleidsactoren zijn volgens deze conceptualisering onder te verdelen in twee dimensies, een diagnostische en een prognostische. De diagnostische dimensie verwijst naar de definitie van het beleidsprobleem. Het bevat vaak verschillende elementen: ontologische, normatieve of causale aannames, alsook elementen van attributie waarin rollen zoals

- verantwoordelijkheid, aansprakelijkheid of slachtofferschap worden toegekend. De prognostische dimensie omvat remedies voor het beleidsprobleem en kan vergelijkbare elementen bevatten. Door deze conceptualisering is het mogelijk beleidspreferenties analytisch te scheiden van hun onderliggende vooronderstellingen en waardensystemen (Benford & Snow, 2000; Falk, 2007; Fischer & Forester, 1993; Korsten, 2008; Lenschow & Zito, 1998; Linder, 1995; Schön & Rein, 1994; Swaffield, 1998; Verloo, 2005).
3. Een tweeledig netwerkdiagram heeft twee kwalitatief verschillende soorten netwerkknoppen. In dit geval zijn dit actoren en codes.
 4. Een aanzienlijk deel van de documenten bevatten enkel aankondigingen, bijvoorbeeld over de indiening van een wetsvoorstel inzake abortus. Die documenten komen niet in aanmerking als data voor de analyse van het vertoog.
 5. Omwille van de duidelijkheid van de figuur worden de gewichten van de netwerkverbindingen niet grafisch gerepresenteerd.
 6. In tegenstelling tot een diachronische of longitudinale analyse wordt er bij een synchrone analyse geen rekening gehouden met de tijdsdimensie. Op deze wijze verkrijgt men een beeld van de globale discursieve structuur.

Bibliografie

- Baldassari, D. & Gelman, A. (2008). Partisans without Constraint: Political Polarization and Trends in American Public Opinion. *American Journal of Sociology*, 114(2), 408-46.
- Benford, R. D. & Snow, D. A. (2000). Framing Processes and Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 26, 611-39.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1966). *Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, NY: Anchor Books.
- Borgatti, S. P. (2002). *NetDraw Software for Network Visualization*. Lexington, KY: Analytic Technologies.
- Borgatti, S. P., Everett, M. G. & Freeman, L. C. (2002). *Ucinet for Windows: Software for Social Network Analysis*. Harvard, MA: Analytic Technologies.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford: University Press.
- Celis, K. (1996). Abortus in België. 1880-1940. *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 26(3-4), 201-40.
- Celis, K. (2001). The Abortion Debates in Belgium. In D. McBride Stetson (Ed.), *Abortion, Politics, Women's Movements and the Democratic State – A Comparative Study of State Feminism* (pp. 39-62). Oxford: Oxford University Press.
- Celis, K. & De Weerd, D. (1997). Wij waren de eersten. IJveren voor de liberalisering van voorbehoedsmiddelen en abortus (1945-1980). In *De Dochters van Marianne. 75 jaar Socialistische Vooruitziende Vrouwen*. Gent: AMSAB.
- Coleman, J. (1982). *The Asymmetric Society*. New York: Syracuse University Press.
- De Kamer (1990A). Plenaire vergaderingen van woensdag 28 maart 1990, Pub. L. No. 39. De Kamer van Volksvertegenwoordigers.
- De Kamer (1990B). Plenaire vergaderingen van donderdag 29 maart 1990, Pub. L. No. 41. De Kamer van Volksvertegenwoordigers.
- De Keyzer, D. (2009). *Engeltjesmaaksters*. Leuven: Van Halewyck.

- Esteban, J. & Ray, D. (1994). On the Measurement of Polarization. *Econometrica*, 62(4), 379-415.
- Esteban, J. & Schneider, G. (2008). Polarization and Conflict: Theoretical and Empirical Issues: Introduction. *Journal of Peace Research*, 45(2), 131-41.
- Everitt, B. S. (1993). *Cluster Analysis*. London: Arnold.
- Falk, D. (2007). Policy Framing in the European Union. *Journal of European Public Policy*, 14(4), 654-66.
- Fischer, D. R., Leifeld, P. & Iwaki, Y. (2013). Mapping the Ideological Networks of American Climate Politics. *Climatic Change*, 116(3), 523-45.
- Fischer, F. & Forester, J. (Eds.) (1993). *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Durham, NC: Duke University Press.
- Foucault, M. (1997). *Discipline, toezicht en straf: de geboorte van de gevangenis*. Groningen: Historische Uitgeverij.
- Gamson, W. & Lasch, K. E. (1980). *The Political Culture of Social Welfare Policy*. CRSO Working Paper No. 221. Michigan: Center for Research on Social Organization, University of Michigan.
- Hajer, M. (1989). Discours-coalities in politiek en beleid: De interpretatie van bestuurlijke heroriënteringen in de Amsterdamse gemeentepolitiek. *Beleidswetenschap*, 3, 242-63.
- Hajer, M. (1993). Discourse Coalitions and the Institutionalization of Practice: The Case of Acid Rain in Britain. In F. Fischer & J. Forester (Eds.), *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning* (pp. 43-76). Durham, NC: Duke University Press.
- Hajer, M. (2002). Discourse Analysis and the Study of Policy Making. *European Political Science*, 2(1), 61-5.
- Iyengar, S., Sood, G. & Yptach, L. (2012). Affect, Not Ideology – A Social Identity Perspective on Polarization. *Public Opinion Research Quarterly*, 76(3), 405-31.
- Jacobs, D. (1998). *Nieuwkomers in de politiek: het parlementair debat omtrent kiesrecht voor vreemdelingen in Nederland en België (1970-1997)*. Gent: Academia Press.
- Kavadias, D. (2004). *De school als politieke leeromgeving – De (beperkte) invloed van het secundair onderwijs op politiek relevante houdingen van jongeren in Vlaanderen*. (Doctoraatsverhandeling). Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Kirchner, C. & Mohr, J. W. (2010). Meaning and Relations: An Introduction to the Study of Language, Discourse and Networks. *Poetics*, 38, 555-67.
- Korsten, A. (2008). *Conceptualisering door framing*. Geraadpleegd op <http://www.arnokorsten.nl/PDF/Beleid/Conceptualisering%20door%20framing.pdf>.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy – Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Laswell, H. (1971). *A pre-view of the Policy Sciences*. New York: Elsevier.
- Leifeld, P. (2012). *Discourse Network Analyzer Manual*, version 1.3.
- Leifeld, P. & Haunss, S. (2012). Political Discourse Networks and the Conflict over Software Patents in Europe. *European Journal of Political Research*, 51, 382-409.
- Lenschow, A. & Zito, A. R. (1998). Blurring or Shifting of Policy Frames?: Institutionalization of the Economic-Environmental Policy Linkage in the European Community. *Governance; An International Journal of Policy and Administration*, 11(4), 415-41.
- Lindblom, C. (1979). *Inquiry and Change: The Troubled attempt to Understand and Shape Society*. New Haven: Yale University Press.
- Linder, S. (1995). Contending Discourses in the Electric and Magnetic Fields Controversy: The Social Construction of EMF Risk as a Public Problem. *Policy Sciences*, 28, 209-30.

- Mair, P. (2001). Searching for the Positions of Political Actors: A Review of Approaches and a Critical Evaluation of Expert Surveys. In M. Laver (Ed.), *Estimating the Policy Positions of Political Actors* (Vol. 2001). London: Routledge.
- McBeth, M. E. & Shanahan, E. A. (2005). The Science of Storytelling: Measuring Policy Beliefs in Greater Yellowstone. *Society and Natural Resources*, 18, 413-29.
- Mische, A. (2011). Relational Sociology, Culture and Agency. In J. Scott & P. J. Carrington (Eds.), *The Sage Handbook of Social Network Analysis* (pp. 80-98). London: Sage.
- Nathan, R. (1988). *Social Science in Government*. New York, NY: Basic Books.
- Neuendorf, K. A. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rein, M. & Schön, D. (1996). Frame-critical Policy Analysis and Frame-reflective Policy Practice. *Knowledge & Policy*, 9(1), 85-105.
- Saldanha, J. (2013). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. London: Sage.
- Scheys, M. (Ed.). (1993). *Rapporten en perspectieven omtrent vrouwenstudies: Abortus* (Vol. 4). Brussel: VUB.
- Schön, D. A. & Rein, M. (1994). *Frame Reflection*. New York, NY: Basic Books.
- Sederberg, P. C. (1984). *The Politics of Meaning*. Tucson, Arizona: The University of Arizona Press.
- Stroud, N. J. (2010). Polarization and Partisan Selective Exposure. *Journal of Communication*, 60(3), 556-76.
- Swaffield, S. (1998). Contextual Meanings in Policy Discourse: A Case Study of Language Use Concerning Resource Policy in the New Zealand High Country. *Policy Sciences*, 31, 199-224.
- Throgmorton, J. A. (1992). Planning as Persuasive Storytelling about the Future: Negotiating an Electric Power Rate Settlement in Illinois. *Journal of Planning Education and Research*, 12, 17-31.
- Verloo, M. (2005). Mainstreaming Gender Equality in Europe. A Critical Frame Analysis Approach. *The Greek Review of Social Research*, 117(B'/2005), 11-34.
- Wasserman, S. & Faust, K. (1994). *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- White, H., Thieman, M. & Bucholz, L. (2007). Networks and Meaning: Styles and Switchings. *Soziale Systeme*, 13(1+2), 543-55.
- Witte, E. (1993). De liberalisering van de Abortus-wetgeving in België (1970-1990). In M. Scheys (Ed.), *Rapporten en perspectieven omtrent vrouwenstudies* (Vol. 4, pp. 21-130). Brussel: VUB Press.
- Witte, E., Craeybeckx, J. & Meynen, A. (1997). *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

Abstract

It is sometimes said that the societal debate on a policy issue has become polarized. Most social scientists have an implicit understanding of this expression. But social science lacks formal and objective techniques to measure the evolution of political or societal debates on a policy issue. How does one know for sure whether a debate is polarizing or whether it evolves in the direction of consensus? To what degree has a debate polarized? What is the distance between the protagonists? This article attempts to fill this gap in the methodological knowledge of the social sciences by presenting a method for the formal measurement of dynamics of policy conflict by analysing discourse. The method is based on a combination of content analysis and social network analysis. In this article, it will be exemplified by the analysis of the historical debate on abortion in the Belgian Chamber of Representatives (1972-1990).

Keywords

Policy controversy; polarisation; methodology; social network analysis; abortion debate